

Смульсон М.Л.
Дійсний член НАПН України,
доктор психологічних наук,
професор,
головний науковий співробітник лабораторії кіберпсихології.
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
smulson@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-9563-3390>

До психологічного змісту діяльності кар'єрних освітніх радників

Анотація. Показані провідні напрямки психологічного змісту діяльності кар'єрних освітніх радників з юнаками: сприяння інтелектуальному розвитку, становленню суб'єктності і здатності до самопроєктування.

Ключові слова: кар'єрний освітній радник, юнацький вік, самопроєктування, інтелектуальний розвиток, суб'єктність.

About the psychological content of the work of career education advisors

Maryna Smulson
The full member of the NAES of Ukraine,
Doctor of Psychological Sciences, Professor,
Principal Researcher of Department of Cyberpsychology. G.S. Kostiyk
Institute of Psychology of the NAES of Ukraine.
smulson@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-9563-3390>

Abstract. The key psychological aspects of the work of career education advisors with young people are outlined: fostering intellectual development, the formation of subjectness and the capacity for self-designing.

Keywords: career education advisor, youth, self-designing, intellectual development, subjectness.

Метою діяльності кар'єрних освітніх радників є, як відомо, допомога учням в усвідомленому обранні майбутнього професійного шляху та в побудові відповідної індивідуальної освітньої траєкторії. Це завдання вирішується шляхом профорієнтаційної діагностики та консультування, формування освітнього маршруту, знайомства зі світом професій, організації

практичного досвіду, координації взаємодії, зокрема, з навчальними інституціями різного рівня, стейкхолдерами тощо.

Найбільший акцент у цьому непересічному завданні припадає на період навчання у старшій профільній школі, тобто на ранній юнацький вік за майже усіма сучасними віковими періодизаціями, зокрема, за періодизацією Еріксона (Ericson, 1982).

Нами показано раніше, що цей період характеризується принциповою невідповідністю рівня вимог (юнак, хлопець чи дівчина, має ухвалити доленосне рішення про свій життєвий і професійний шлях в контексті авторства власного життя) і рівня психологічного розвитку інтелекту й особистості юнака, бо таке рішення має бути прийняте на тлі ще недостатньо розвинених навичок самопроєктування і рівня інтелекту, інтелектуальної активності тощо (Смұльсон, 2003). І зрозуміло, що це має бути саме власне рішення юнака, в якому він безумовно потребує допомоги, зокрема, профорієнтаційної, але аж ніяк не заміни самостійності і відповідальності, тобто суб'єктності молодшої людини.

Отже, на нашу думку, провідними психологічними напрямками діяльності кар'єрних освітніх радників має бути сприяння розвитку в юнаків вмінь самопроєктування та саморозвитку, інтелектуальної обробки проблеми (в даному випадку – проблеми вибору професії та відповідної освітньої траєкторії), а також суб'єктності і відповідальності у прийнятті рішень.

Не викликає сумнівів, що така складна проблема, як професійне і життєве самопроєктування, не є доступною для вирішення без спеціальної психологічної роботи з юнаками, які працюють над своїм професійним і життєвим вибором. Однак вона зараз попадає в «нічийну зону» між шкільним психологом і КОР. На порталі «Освітній» (<https://osvitnii.net.ua/karyernyj-osvitnij-radnyk-u-shkoli-hto-cze-i-chym-dopomagatyme-uchnyam/>) показано, зокрема, порівняльні обов'язки кар'єрного освітнього радника і шкільного психолога. Так, основний напрям роботи кар'єрного освітнього радника це «освітня та професійна траєкторія, профілі, професії, професійні проби, інформація про подальшу освіту і ринок праці», а шкільного психолога – «психологічний стан, адаптація, тривожність, самооцінка, особистісні труднощі та психологічна підтримка». І, хоча вказується, зокрема, що радник допомагатиме учневі «навчитися самостійно планувати подальше навчання і професійний розвиток», зрозуміло, що це є завданням спеціального серйозного впливу на психічний розвиток юнака.

У розгляді проблеми самопроєктування ми орієнтуємося на концепцію Н.В.Чепелевої, яка розглядає самопроєктування «як здатність особистості діяти, виходячи із власного задуму, проєкту відносно свого майбутнього (життєвий проєкт) та власної особистості (особистісний проєкт), що є однією із провідних детермінант здійснення життєвих планів та намірів» (Чепелева, 2026, с. 173). Самопроєктування ґрунтується, як правило, на інтерпретації та осмисленні попереднього особистого та соціокультурного досвіду, який в юнака, зрозуміло, є ще не досить багатим.

Такі складні психосоціальні завдання ранньої юності для свого ефективного і, підкреслимо, самостійного (суб'єктного) вирішення юнаком потребують безпрецедентних інтелектуальних зусиль. Існують психологічні дослідження інтелектуального розвитку в ранній юності, які виходять з того, що вже на початку цього вікового періоду, тобто на його рубежі з підлітковим віком (14-15 років) інтелект досягає свого “максимального” варіанту, тобто формально-операційного мислення за Жаном П'яже (Piaget, 1985). Однак, з іншого боку, можна вважати доведеним, що навіть не всі дорослі здійснюють інтелектуальну діяльність на рівні формальних операцій. Сам Ж. П'яже припускав, що за певних умов оволодіння формальними операціями може затягнутися до 15-20 років і що за особливо несприятливих умов мислення цього типу може взагалі не сформуватися. Він визнавав також, що соціальне середовище може як прискорювати, так і уповільнювати оволодіння формально-операційним мисленням (там само). А Г.С.Костюк, аналізуючи концепцію П'яже, зазначав, що без спеціального навчання вищі стадії і фази розумового розвитку, “які характеризуються системою абстрактних, узагальнених і зворотних мисленнєвих операцій (Ж.П'яже), взагалі не виникають” (Г.С.Костюк, 1989, стор. 85). Інакше кажучи, Г.С.Костюк вважав за необхідне проведення спеціального навчання, спрямованого на забезпечення інтелектуального розвитку юнацтва.

Отже, одним із аспектів діяльності КОР, на нашу думку, має бути вплив на розвиток в юнака інтелектуальної готовності до самостійного прийняття складних рішень, пов'язаних з життєвим і професійним самопроєктуванням. Це пов'язано з проведенням інтелектуальних тренінгів, спрямованих на постановку і розв'язування життєвих задач, розвиток інтелектуальних метакогніцій (Смульсон, 2020). У сучасних умовах в проведенні таких тренінгів велику роль відіграють віртуальний простір і цифрові технології (див. більш докладно Смульсон, 2015, 2020). Підготовка до такої діяльності має бути одним із складників професійної підготовки освітніх кар'єрних радників.

Список використаних джерел

1. Кар'єрний освітній радник у школі: хто це і чим допомагатиме учням. <https://osvitnii.net.ua/karyernyj-osvitnij-radnyk-u-shkoli-hto-cze-i-chym-dopomagatyme-uchnyam/>
2. Костюк Г.С. (1989). Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ.
3. Смульсон М.Л. (2003). Психологія розвитку інтелекту. К.: Нора-друк.
4. Смульсон М.Л. (ред.). (2015). Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: монографія Київ: Педагогічна думка. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/10064>
5. Смульсон М.Л. (2020). Задачний підхід до конструювання особистісного досвіду. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту*

- психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Т.П. Вип. 12. Психологічна герменевтика. С.41 – 57. URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v2/i12/5.pdf>
- 6.Чепелева Н.В. (2026) Психологічна герменевтика. К. : Вид-во «Людмила», 220 с.
- 7.Ericson E. (1982). The life cycle completed. New York. 1982.
- 8.Piaget, J. (1985).The equilibration of cognitive structures: The central problem of intellectual development. Chicago: University of Chicago Press.

ДЕКЛАРАЦІЯ

про використання систем штучного інтелекту

При підготовці матеріалів ChatGPT від OpenAI був використаний для перекладу анотації та ключових слів на англійську мову (переклад відредагований автором).